

TÜRKİYE’NİN 1980-2009 DÖNEMİNDEKİ KIRSAL NÜFUS HAREKETİ PRATIĞINE FOUCAULT’CU BİR BAKIŞ*

Habip ULUÇAY^{al}

E-mail:habipulucay@gmail.com

Özet

Bütün bilgi-iktidar sistemleri, kendi yerleşim sistemlerini de beraberinde getirmektedir. Küresel bilgi-iktidarda yerleşim sistemi, bulunulan yer yeniden sorunsallaştırılmakta, yeniden “hakikat oyununa” sokulmaktadır. Ortam artık değişmektedir. Bu makalede modern-küresel bilgi-iktidar değişimlerinde Türkiye’de kırsal yerleşim sisteminin nasıl oluştuğu, değişen bilgi-iktidarın rasyonelleştirme biçimleri, varoluş koşulları ve mekânsal uzamının kırsal boyutu irdelenmektedir. Türkiye’nin kırsal nüfus hareketinin pratiğinin dağılımını yöneten kuralların düğümünü çözmek söz konusudur. Modern bilgi-iktidardan küresel bilgi-iktidara geçilirken Türkiye’nin yerleşim sisteminde yaşanan nüfus hareketleri; 1980 yılından 2009 yılına kadar onar yıllık periyodlar halinde ilçe düzeyinde incelenmekte, kırsal yerleşimlerde yaşanan nüfus değişimleri haritalarla ortaya konulmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’nin kırsal yerleşimlerinde meydana gelen nüfus değişimlerinin analizinde bilgi teorisindeki içeriden bakış yerine, Michel Foucault’nun güç ilişkisinde, dışarıda geliştirdiği yöntemine başvurulmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’nin nüfus hareketi pratiğinin; nasıl “biriktirildiği”, “birikim alanlarından” (merkezin yerleşkelerinden) “birikim noktalarına” (merkezi yerelliklere) nasıl geldiği, bu pratiğin kırsal uzamı ana sorunsalımızdır.

Anahtar Kelimeler

Kırsal Alanlar
Göç
Foucault
Dispositif
Arayüz

A FOUCAULTDIAN VIEW OF THE RURAL POPULATION MOVEMENT IN TURKEY BETWEEN 1980 AND 2009

Abstract

All knowledge-power systems bring their own settlement systems with them. The settlement system in global knowledge-power is re-problematized and put into the "truth game" again. The environment is changing now. This article modern-change in how the global knowledge-power system consists of rural settlements in Turkey, rationalization formats ranging knowledge-power, rural spaces and spatial dimension of existence conditions are discussed. The rules governing the distribution of the practice is the subject of Turkey's rural population movements promised to solve the knot. Population movements in global knowledge-power to beat the Turkey's settlement system of the modern knowledge-power; From 1980 to 2009, it is examined at the district level in ten-year periods, and the population changes in rural settlements are presented with maps. In this study, in Turkey's rural areas instead of inside information theory perspective in the analysis of population changes occurring, Michel Foucault power relations refers to the method developed by outside. In this study, the population of Turkey motion practice; How it is "accumulated", how we come from "accumulation areas" (from the campuses of the center) to "accumulation points" (central localities), how we arrived at istanbul dispositif, the rural space of this practice is the main problem of this study.

Keywords

Rural Areas
Migration
Foucault
Dispositive
Interface

* Bu çalışma yazarın 2017 yılında MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehircilik Programı’na sunduğu “Türkiye’de 1980-2009 Dönemi Nüfus Hareketi Pratiğine Foucault’cu Bir Bakış: Bilgi-İktidar-Kendilik Teknolojileri Çözümlemesi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

^a Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Van; “ORC-ID:0000-0002-0755-4423

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 12.10.2020; Düzeltme: 24.12.2020; Kabul: 24.12.2020; Çevrimiçi yayın: 25.12.2020.

Atıf için: Uluçay H. (2020). “Türkiye’nin 1980-2009 Dönemindeki Kırsal Nüfus Hareketi Pratiğine Foucaultcu Bir Bakış” ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:2, 83-96.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Modern bilgi-iktidardan küresel bilgi-iktidara geçilirken yerleşim sistemi, bulunan yer, yeniden sorunsallaştırılmakta, yeniden “*hakikat oyununa*”¹ sokulmaktadır. Nüfus hareketi pratiği değişmekte, yerleşim şeması oluşumunda önemli değişimler olmakta, yeniden yerleşme, yeniden kentleşme gündeme gelmektedir.

Modern bilgi-iktidardan küresel bilgi-iktidara geçilirken nüfus hareketi, *hakim hastalık*² pratiği olmaktan çıkmakta, yerini *vaka* olarak nüfus hareketi pratiğine bırakmaktadır. Değişen bilgi-iktidarda nüfus hareketi, hakim hastalık pratiğinden vaka pratiğine dönüşmekte, bireyselleşmektedir. Maddi anlamda artık bulunduğu yerle bütünleşmiş olan nüfus hareketi pratiği, maddi yerinden bu bireyselleşme yönü ile sıyrılıp kolektif alana eklenmektedir.

Kitlesel nüfus ortamından; kitlesel toplamadan, kitlenin homojenleştirilmesinden, kitlesel birikimden, kitlesel dispozitiften, çoğunlukçu uzamdan, kitlesel uzamdan, *bireysel nüfus ortamına*; bireysel birikime, bireysel toplamaya, bireyin homojenleştirilmesine, bireysel dispozitive, çoğul uzama, bireysel uzama doğru bir değişim gözlenmektedir.

Modern bilgi-iktidar ile ana yollar ve yan yollarla (ana merkez, alt merkezlerle) hedefe gidilirken küresel bilgi-iktidar binlerce patikayı (her yeri, her şeyi) ortaya çıkarmaktadır. Nüfus *dışarı* çıkmakta, modern örtü yırtılmaktadır.

Küresel bilgi-iktidarda, sınırlar ortadan kalkmakta, yeni ağlar oluşmaktadır. Yeni mekansal organizasyonların ve yeni ilişkilerin öne çıktığı dinamik bir süreç yaşanmaktadır. Modern bilgi-iktidarın kent-kır yerleşim şeması dağılmakta, artık ilişkiler çağına girilmektedir. Makalede nüfus hareketi, modellenerek önceden verilen kavramsallaştırmalar ile ölçmek yerine nüfus hareketindeki dışarıdaki heterojen unsurlar arasındaki ilişki oyununa odaklanılmaktadır.

¹ *Hakikat oyunu*; doğru şeylerin keşfi değil, bir öznenin bazı şeyler hakkında söyleyebileceği şeyin, doğru ya da yanlış sorunuyla bağlantılı olmasını belirleyen kurallardır (Foucault, 2011: 351).

² Çiçek hastalığının, bu dönemdeki tıbbi düşünce ve pratikler içerisinde çok sağlam, çok dayanıklı bir kavram olan ‘*hakim hastalık*’ kategorisi içerisinde ele alınmaktan çıktığını görüyoruz. 17. yüzyıl ve hatta 18. yüzyıl tıbbının tanımladığı ya da betimlediği anlamda *hakim hastalık*, fiziksel bir yeri olan hastalıktır, yani bir ülkeyle, bir şehirle, bir iklimle, bir insan

Bu çalışmada nüfusun, insanların kendilerini aşan bir “*güç istenci*” tarafından harekete geçirildiği ileri sürülmektedir. Küçük yerleşimlerin ilişkiye sokamadığı, dışarı çıkaramadığı güçlerin, itkilerin ilişkiye girebileceği, hakikat üretebileceği, güç istencini fiiliyata geçirebileceği, dışarı çıkabileceği *arşive*, ilişki alanına, yönelmesi söz konusudur.

Bu kapsamda 1980-2009 yılları arasında Türkiye’deki yerleşimlerin kır nüfuslarındaki değişimler onar yıllık periyotlarda, ilçe düzeyinde haritalarla ortaya konulmaktadır. Çalışmada etik kurul kararı gerekmemektedir. Türkiye’nin kırsal yerleşimlerinde meydana gelen nüfus değişimlerinin analizinde bilgi teorisinin *içerideki* analizi yerine, Michel Foucault’nun güç ilişkisinde olan, *dışarıdaki* analizine başvurulmaktadır.

2. YÖNTEM

Makalede; olageliş, arşiv, ortam olarak *dışarı*, güç ilişkisi olarak *ilişki*, bilginin üretimi olarak *hakikat üretimi*, kişinin kendisinden hakikati damıtarak söylemesi, *itirafı*, kişinin hakikati kendisinden damıtarak göstermesi, *görünüm* ve kişinin *güç istencini fiiliyata geçirmesi* üzerinden; tabanı üzerinde düşündüğümüz düzendeki değişimler, dönüşüm kalıpları, nüfus hareketini rasyonelleştirme biçimleri, nüfus hareketinin hangi düzen mekanına göre oluştuğu, mekânsal uzamı ele alınmaktadır. Nüfus hareketi pratiği Aristoteles’in varlıklar dünyasından kopararak soktuğu tarafsız ve şeffaf yerden çıkarılarak, Foucault ile yeniden *varlığa* getirilmekte, *ete-kemiğe* büründürülmekte, nüfus hareketine *maddiliğini* yeniden kazandırılmaktadır.

Foucault, Nietzsche’den aldığı *güç istencini* analizlerinin temelini yerleştirmiştir. Gücü, absorbe ederek donduran analizlerin yerine gücü, ilişkide olduğu anda analiz etmektedir: *Dışarıda, ilişkide*. Foucault, olageliş felsefesini iktidara, bilgiye ve kendilik teknolojilerine

grubuyla, bir bölge ve bir yaşama biçimiyle maddi anlamda bütünleşmiştir. Hakim hastalığın özelliğini oluşturan şey, bir musibetle bir yer arasındaki, bir musibetle insanlar arasındaki bu yekpare ve genel ilişkidir.

Bunun sonucunda da *vaka* kavramı ortaya çıkacaktır; ancak burada kastedilen bireysel bir vaka değil, kolektif hastalık fenomeninin bireyselleştirilmesinin, fenomenlerin niceliksel, akılsal ve saptanabilir olanın kipinde kolektifleştirilmesinin, ya da bireysel fenomenlerin kolektif bir alana dahil edilmesinin bir biçimidir (Foucault, 2014:54-55).

uygulamış, dışarının *loş uzamını* ve maddiliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada Foucault'nun yöntemi ile nüfus hareketine maddiliği verilerek güç ilişkisi, dışarıda ele alınmaktadır.

Oluş, olageliş felsefesi, olay, etkinlik, faaliyet, pratik, olarak nüfus hareketi analiz edilmektedir. Olageliş felsefesinde bir stabilite yoktur, sürekli değişen, sürekli söylenen sürekli bir hareketliliğin içindedir. Bu çalışmada nüfus hareketi olageliş felsefesi doğrultusunda ele alınmaktadır.

Foucault'nun çalışmalarında, *ilişki, dışarı, maddilik ve olay* kavramlarına odaklanmaktadır. Foucault'nun yaklaşımında, Nietzsche'nin "*bilgi, iki kılıç arasındaki kıvılcımdır ama kılıçlardan değildir*" aforizması temel niteliğindedir. Bir başka deyişle bilginin, nesne ile öznenin çarpışmasıyla oluştuğu, bu ilişkinin sonucunda ortaya çıkan bir oluşum olduğu ve ne öznenin ne de nesnenin türediği yaklaşımı Foucault'nun analizlerinin temelidir. Bu analiz bilgi teorisinin (özne-nesne felsefesinin) dışında yeni bir alana kapı aralar. Bu çerçevede, ilişki ile oluşan, dışarıda gerçekleşen bir olay, bir faaliyet, bir etkinlik, bir pratik çalışma alanı olarak ortaya çıkar:

**Kelimeler ile şeyler* arasındaki aracı pratikler olan *söylemler* söylendiği anda ilişkiye girer, dışarı çıkar, bilgiyi, iktidarı, tarihselliği yüklenir.

**İktidar*, iki nokta arasındaki her bağıntıda ilişkiye girer, dışarı çıkar, bilgiyi, iktidarı tarihselliği yüklenir.

**Birey*, bilgi-iktidar ile ilişkiye girer, dışarı çıkar, bilgiyi, iktidarı, tarihselliği yüklenir.

Foucault analizlerinde bu kıvılcımın olduğu yere odaklanır, analiz ettiği konuyu dışarı çıkararak, güç ilişkisi içinde, dışarıda yüklendiği bilgiyi, iktidarı, tarihselliği ele alır. Foucault, kelimelerden ya da şeylerden yola çıkılarak yapılan analizlerden sıyrılarak, mantığın ve yapının dışında bir alanda, kelimelerle şeyler arasında aracı pratik olan söylem ile "*dışarı*" çıkmaktadır. Foucault böylece, olayları kodların yerine, karşılıklı bağların çok biçimli demetini tek biçimli nedenselliğin yerine koyar. Analizlerini, güç ilişkisinin içinde, dışarıda, etekemiğe büründürerek yapar. Dışarıdaki düzenlilikleri analiz eder.

Nüfus hareketi, birçok değişkene bağlıdır, birincil bir veri değildir. Nüfus hareketi pratiği, söz konusu değişkenlerin kendi aralarında oynadıkları oyunun sonucunda oluşan bir etkidir. Bu oyunun sonucundaki gerçektir, güç fazlasıdır. Nüfus hareketinin pratiğini, ülke ortamında değişen bilgi-iktidar ile belirli tarihsellikte ilişkiye girerek oynadığı oyunu ortaya koymak gerekir. Bu çalışmada nüfus hareketi pratiğine bir *ortamdan* bakılmakta, modern bilgi-iktidarın *sınırlı ortamından* küresel bilgi-iktidarın *sınırsız ortamına* geçişin mekânsal uzamı analiz edilmektedir.

Küreselleşme, ilişki alanlarının çok fazla genişlediği, bir bakıma ilişki çağı olarak tanımlanabilir. İlişki çağında ilişkiye girememek var olamamak anlamına gelir. Nüfus hareketi pratiği, bir ilişki hareketidir, bir var-olma pratiği, bir yok-olmama hareketidir. İlişki alanı, dağılma mekanıdır. Bulunulan yerlerde dağılamayan, bulunulan yerde fiiliyata geçirilemeyen gücün fiiliyata geçebileceği yerlere hareketidir nüfus hareketi.

Telekomünikasyon imkanlarının gelişmesi ilişki kanallarını arttırdı, ilişkiyi sadece kendisinde toplamadı aynı zamanda yüz yüze ilişki talebini de ilişki alanı olan arşivde görünme talebini de arşivde itiraf etme talebini de arttırdı. Artık sürekli hareket halinde, sürekli dışarıda, sürekli ilişkide olan dağınık bir güç vardır. Hızla kümelenen, hızla dağılan, bir yere yerleştirilemeyen bir güçtür bu. İşte bu gücün hareketidir söz konusu olan. Nüfus hareketi, arşivin değişmesi ile birlikte kişinin, kendisini deşifre ederek kendinin görünebileceği yerlere akış hareketidir. Bu sözelleştirme teknikleridir, bu görünme teknikleridir, bu kendilik teknolojileridir. Bu itiraf hareketi, bu görünme hareketidir.

"İktidar tarafından hakikati üretmeye zorlanıyoruz, hakikati söylemek zorundayız, hakikati itiraf etmeye ya da bulmaya mahkumuz. Nasıl zenginlik üretmek zorundayız aynı şekilde hakikat üretmek zorundayız ve hakikati zenginlik üretebilmek için üretmek zorundayız" (Foucault, 2011b:102). Bu çerçevede nüfus hareketini, değişen bilgi-iktidar ile buldukları yerlerde hakikat üretimi ilişki şebekesine giremeyenlerin, dışarıda kalanların, hakikati bulunduğu yerde üretemeyenlerin, hakikati üretebilecekleri yerlere hareketi olarak

değerlendirebiliriz. Nüfus hareketi pratiği, bir istatistiksel metin olarak değil, “kurumlar, yasalar, siyasi zaferler ve yenilgiler, talepler, davranışlar, isyanlar ve tepkiler arasında dağılan bir “*olay*” (Foucault, 2012b:201) olarak değerlendirilmektedir.

Yerleşim şeması oluşumunda “sanki akıntıya karşı yüzer gibi giderek” (Foucault, 2013: 21), bu düzendeki değişimler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Oluşan yeni yerleşim şemasında “hangi düzen değişimlerinin kabul edildiği, konulduğu, bunların birbirine bağlandığı” (Foucault, 2013: 21), gösterilmeye çalışılmaktadır. Böylece yerleşim şemasında meydana gelen değişimleri ortaya koyarak, ülke mekanının nasıl insansızlaştığı, kırsal yerleşimlerin nasıl eridiği saptamaktadır. “Nüfus hareketi pratiğinin öznenin ve zamanın felsefesi doğrultusunda” (Foucault, 1987:55), olan “*içerideki*” analizinin yerine nüfus hareketi pratiğinin “*dışarıdaki*” düzenlilikleri analiz edilmektedir.

***İçeride;** kelimeler ya da şeyler üzerinden, pozitivizmin sınırlarında, hukuksal, mantıksal, kompartımanlarda sabitlenmiş baskı şemaları analiz konusudur.

***Dışarıda;** kelimeler ile şeyler arasındaki aracı pratikler üzerinden; pozitifin sınırlarında, karmaşık, bastırma, ilişki şemaları, söylemin alanında, sınırsız ama tanımlanabilen bir alanda güç ilişkileri akışlar analiz konusudur.

Bu çalışmada içerideki izomorfik-homojen birlikleri derlemek yerine dışarıdaki izotopik-heterojen birlikleri oluşturulmaya çalışılmaktadır.

İfade, dışarıda, tarihsel olarak ilişki ile oluşan bir olaydır, tekrarı imkansızdır. Nüfus hareketi pratiği, içeriden bir çözümleme olan önerme-gösterge analizi yerine dışarıdan bir çözümleme olan ifade-ifade ettiği şey analizi yapılarak değerlendirilmektedir:

***İfade-ifade ettiği şey;** dışarıdadır, süreksizdir, sahibi yoktur, tarihseldir, boşluklar vardır, (özne-nesne) iki kılıçtan da değildir.

***Önerme-gösterge;** içeridedir, süreklidir, sahibi vardır, boşluksuzdur, tarihsizdir, (özne-nesne) kılıçlardan birindedir.

Nüfus hareketi pratiği ifadesi; içeride değil dışarıdadır, sürekli değil süreksizdir, sahipli

değil sahipsizdir, boşluksuz değil boşlukludur, tarihsiz değil tarihseldir, kılıçlardan birinden değildir kılıçların çarpışmasından çıkan kıvılcımdır.

Biçimsel a priori; dikey bir uzamda, kökene kadar giden homojen bir kesit sunar.

Tarihsel a priori; yatay bir uzamda, varoluş koşullarını ortaya çıkaran heterojen bir kesit sunar.

Nüfus hareketinin yatay bir uzamda, deneysel-tarihsel bir a prioride, heterojen bir kesiti sunulmaktadır. Nüfus hareketi pratiğinin; nasıl “biriktirildiği”, kırsal uzamı, merkezin yerleşkeleri “birikim alanlarından”, merkezi yerellikler “birikim noktalarına” nasıl gelindiği saptanmaya çalışılmaktadır.

3. PRATİK DEĞİŞİM; TABANI ÜZERİNDE DÜŞÜNDÜĞÜMÜZ DÜZENDEKİ DEĞİŞİMLER

Bu bölümde, tabanı üzerinde düşündüğümüz düzendeki değişimler, pratik değişim, ana hatlarıyla özetlenmektedir.

- Küresel bilgi-iktidarla birlikte bireyin stabilitesi ortadan kalkarak, bireysel nüfus üzerinden işleyen biyo-iktidara geçilmektedir. Potansiyel, ilişkide, dışarıda kavranmakta, artık ilişkiler çağına girilmektedir.
- *Yerleşik* konumdaki birey *göçebe* konuma geçmekte, *dışarı* çıkmaktadır. Değişen bilgi-iktidar ile mevcut yerleşim şablonu yarılmakta, yerleşim hiyerarşisi dağılmaktadır. Nüfus hareketi çok boyutlu hale gelmekte, içeriden dışarıya çıkmaktadır. Birey, gruplarından (tanımlı, sınırlı) sıyrılarak ana aktör haline gelmektedir. Ana yollardan, yan yollardan hedefe gitmenin yerini değişen bilgi-iktidarın yarattığı binlerce patikadan oluşan potansiyele gitme almaktadır. Büyük anlatıların yerini kişisel menkıbeler almaktadır.
- Modern bilgi-iktidarda uygulanan biyo-iktidarda beden; bir yüzey olmaktan çıkmakta, *sınırlı bir ortamda*, canlı bir varlık olarak oynadığı oyun üzerinden ele alınmaktadır. Küresel bilgi-iktidarda bu sınır da ortadan kalkarak beden, *sınırsız bir ortamda* oynadığı oyun üzerinden ele

alınmakta, ilişki beden dönemine girilmektedir.

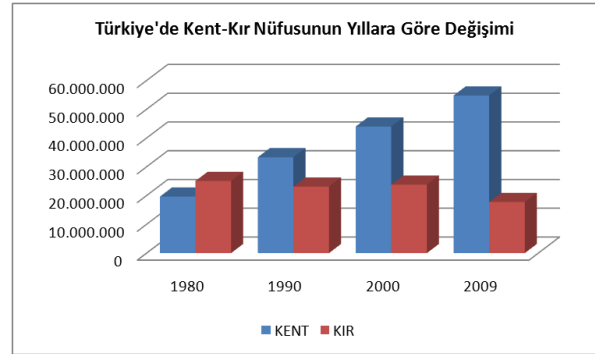
- Modern bilgi-iktidarın yerleşim şablonu (ulus devlet şablonu); hiyerarşik kontrol, dikey, makro ölçek, merkez ile tanımlı çevre, alansal bir bakış, genel, ana merkez-alt merkezler, homojen, tanımlı birey, fiziki hareket, boşluksuz, belirli, sürekli, statik, *içeride* bir sistem oluşturmaktayken küresel bilgi-iktidarda yerleşimlerin kavranışı; stratejik kontrol, tek başına tanımlı çevre, noktasal bakış, özel, sanal, yerellikler, yatay, heterojen, tanımsız-sınırsız birey, ağsal, boşluklu, dışarıda, süreksiz, belirsiz ve dinamik bir kavrayış olmaktadır.
- Modern bilgi-iktidarın bireyi gözetleyerek, bireyi sınırlı bir ortama kapatarak yakalamasından, küresel bilgi-iktidarın gözetleyen bireyine, bireyin sınırsız açık yakalamasına gidilmektedir. Artık kapatılmadan da yakalanabilen bireye doğru gidilmektedir.
- Modern bilgi-iktidarda *hakim hastalık pratiği* olan nüfus hareketi küresel bilgi-iktidarda *vaka pratiğine* dönüşmektedir. Nüfus hareketi pratiği, kolektif alana dahil olmaktadır.
- Modern bilgi-iktidarda *içeriye* girmeyen görünemezken, küresel bilgi-iktidarda *dışarı* çıkmayan görünememektedir.
- *Sınırlı ortamdan* (Modern bilgi-iktidarın), *sınırsız ortama* (küresel bilgi-iktidarın) doğru gidilmektedir. Modern bilgi-iktidar, arşivi, ortamı, ilişki alanını ve dışarıyı sınırlı bir ortamda tanımlıyorken küresel bilgi-iktidarın bu sınırı ortadan kaldırdığı görülmektedir.

4. KIRSAL UZAM; YENİDEN YERLEŞME/YENİDEN YERLEŞTİRME

Burada sunulan Türkiye'nin kırsal nüfus hareketi pratiğinin 1980-2009 dönemindeki uzamı, değişen bilgi-iktidarın bir görünümü, bir etkisi olarak haritalanmıştır. Araştırmada, Türkiye'deki kırsal nüfus hareketi pratiği, 1980 yılından başlanarak 2009 yılına kadar 10'ar yıllık periyodlar halinde haritalandırılmıştır. Türkiye'nin kırsal yerleşimlerdeki nüfus değişimleri; nüfus büyüklüklerine göre on ayrı kademede incelenmiştir. Bu kademelerdeki

kırsal nüfus değişimleri Türkiye'nin toplam nüfusundaki değişim ve Türkiye'nin toplam kır nüfusundaki değişim esas alınarak bu kademelerdeki kırsal nüfus değişimleri ortaya konulmuştur.

Makaledeki haritalar yeniden hakikat oyununa sokulan, bulunduğu yerin sorunsallaştırıldığı bireyin bu *pratik ortam* ile bu *pratik değişim* ile bu *pratik mekânsal uzam* ile ilişkiye girerek çıkan "*kıvılcımın*" görünümü olarak görülmelidir. Bütün bu ilişkilerin bir *etkisi* olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 1. Türkiye'de Kent-Kır Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi

Şekil 1'de 1980 yılında Türkiye nüfusunun çoğunluğunun kırdan yaşadığı, 1990 yılına gelindiğinde kent nüfusunun kır nüfusunu geçtiği, kentleşmenin devam ettiği, 2009 yılında kent nüfusunun 50 milyonu aştığı, 54 milyona ulaştığı görülmektedir. Kent nüfusu istikrarlı bir biçimde artarken kır nüfusu erimektedir. 2009 yılında kır nüfusun kütlelerinde önemli azalmalar olmuştur.

Tablo 1. Türkiye'nin Kent-Kır Nüfus Büyüklüklerinin Yıllara Göre Değişimi

TÜRKİYE NÜFUSU	1980	1990	2000	2009
KENT	19.645.007	33.326.351	44.006.184	54.807.219
KIR	25.091.950	23.146.684	23.797.743	17.754.093
TOPLAM	44.736.957	56.473.035	67.803.927	72.561.312

1980-1990 döneminde Türkiye'de kentleşme oranı %44'den %59'a ulaşmıştır. Kentleşme oranında %15'lik bir artış olmuştur. Bu dönemde göç, kırdan kente göç ile sınırlı kalmıştır. Kır nüfusun kütlelerinde yaklaşık 2 milyonluk bir azalma olmuştur. Buna bu dönemde yaklaşık %26 oranındaki doğal nüfus artışı (Türkiye'nin ortalama nüfus artışını) da eklediğinde kırdan

kente çok ciddi bir yönelmenin olduğu anlaşılmaktadır.

1990-2000 döneminde Türkiye’de kentleşme oranı %59’dan %65’e ulaşmıştır. Kentleşme oranında %6’lık bir artış olmuştur. Bu dönemde kentleşme hızında yavaşlama olmuş, kentleşme hızı yarıya düşmüştür. Kırsal nüfus kütesine, yaklaşık 600 bin nüfus eklenmiştir. Kentleşme oranı kırsal nüfusun yaklaşık %20 oranındaki doğal nüfus artışının (Türkiye’nin ortalama nüfus artışı) kentlere yansımaları, göç etmesi ile artmıştır.

2000-2009 döneminde Türkiye’de kentleşme oranı %65’den %76’ya ulaşmıştır. Kentleşme oranında %11’lik bir artış olmuştur. Bu dönemde kentleşme yeniden hızlanmış, kırdan her kademede çok büyük kopuşlar olmuştur. Bu dönemde kır nüfusunun kütesinde yaklaşık 6 milyonluk bir azalma olmuş, kır nüfusu kütesinin yaklaşık dörtte birini kaybetmiştir. Buna yaklaşık %7 oranındaki doğal nüfus artışı (Türkiye’nin ortalama nüfus artışı) da eklediğinde 2000-2009 yılları arasında kırdan yaşayan her 3 kişiden 1’inin kentlere geldiği görülmektedir.

Türkiye’de ortalama köy nüfusları; 1970’de 644, 1980’de 737, 1990’da 680, 2000’de 700, 2009’da 522’dir. Ortalama köy nüfusları, 1980-1990 arasında önemli oranda düşmüş, 1990-2000 yılları arasında artmış, 2000-2009 arasında da çok önemli oranda azalmıştır.

2000-2009 yılları arasında Türkiye genelindeki kırsal nüfus azalması 6.043.000 iken 15 büyükşehirdeki kırsal nüfus azalması 2.617.000 olmuştur.

Tablo 2. Kademelerdeki Kır Nüfus Büyüklüklerinin Dönemlere Göre Değişimi

Kademeler	ilce kır 1980	ilce kır 1990	ilce kır 2000	ilce kır 2009
10.000.000 +	1.798.471	555.261	933.106	132.198
1.000.001- 10.000.000	1.742.237	1.335.575	1.721.121	485.072
500.001- 1.000.000	730.636	790.677	947.099	367.228
250.001- 500.000	773.950	704.957	879.382	802.419
100.001- 250.000	2.315.039	2.091.698	2.203.958	1.930.614
50.001- 100.000	4.107.818	3.792.604	3.911.708	3.484.551

20.001-50.000	3.945.727	3.677.740	3.711.276	3.002.837
10.001-20.000	3.849.100	3.547.169	3.413.454	2.822.039
5.001-10.000	3.457.295	3.542.460	3.223.745	2.646.770
700-5.000	2.235.197	3.276.449	2.812.314	2.051.331

Tablo 2’de kırsal nüfus büyüklükleri azalan kademeler kırmızı renk ile, kırsal nüfus büyüklükleri artan kademeler mavi renk ile gösterilmiştir. 1980-1990 döneminde, K8, K2 ile K1 kentleri kır nüfuslarını arttırmış, diğer kademelerdeki kentler kır nüfuslarını azaltmıştır. Doğal nüfus artışları da dikkate alındığında bu dönemde nüfusu 5 binin üzerinde olan bütün kentlerin kır nüfusu net göç verdiği görülmektedir. Kırdan büyük kopmalar, nüfusu 1 milyonun üzerinde olan kentler ile nüfusu 500 bin ile 10 bin arasında olan kentlerde olmuştur.

1990-2000 döneminde, kırdan kente göç oldukça yavaşlamış, nüfusu 10 binin altında olan kentlerde yoğunlaşmıştır. Üst kademelerdeki kentler kır nüfuslarını arttırmışlardır. Bu dönemde Türkiye’nin kır nüfusu yaklaşık 600 bin artmış, kütesini korumuştur.

2000-2009 döneminde, bütün kademelerdeki kentlerin kırdan büyük kopuşlar meydana gelmiştir. Nüfusu 500.000’in üzerinde olan kentlerin kırsal yerleşimleri nüfuslarının yarısından fazlasını kaybetmiştir. Ülkenin kırsal nüfusunun nüfusu 100 binin altında olan kentlerin kırdan yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 3. Kademelerin Kır Nüfuslarının Türkiye’nin Toplam Nüfusuna Oranının Dönemlere Göre Değişimi

Kademeler	1980	1990	2000	2009
10.000.000 +	4,02%	0,98%	1,37%	0,18%
1.000.001- 10.000.000	3,89%	2,36%	2,53%	0,66%
500.001-1.000.000	1,63%	1,40%	1,39%	0,50%
250.001-500.000	1,73%	1,24%	1,29%	1,10%
100.001-250.000	5,17%	3,70%	3,25%	2,66%
50.001-100.000	9,18%	6,71%	5,76%	4,80%
20.001-50.000	8,81%	6,51%	5,47%	4,13%
10.001-20.000	8,60%	6,28%	5,03%	3,88%
5.001-10.000	7,72%	6,27%	4,75%	3,64%
700-5.000	4,99%	5,80%	4,14%	2,82%

Tablo 3’de kır nüfuslarının Türkiye’nin toplam nüfusuna oranlarını azaltan kademeler kırmızı renk ile, arttıran kademeler mavi renk ile gösterilmiştir. 1980-1990 döneminde, nüfusu 5 binin altında olan kentler dışında kalan bütün

kademelerdeki kentlerin kır nüfuslarının Türkiye'nin toplam nüfusuna oranlarında çok büyük azalmalar gerçekleşmiştir. Bu dönemde nüfusu 5 binin altındaki kentler kırılarını yeniden üretmiş, Türkiye'nin toplam nüfusu içindeki oranlarını arttırmışlardır. Bu kentlerin kırsal nüfusları Türkiye'deki trendin tam tersine bir davranış sergilemiştir.

1990-2000 döneminde, nüfusu 500 binin üzerinde olan kentlerin kır nüfuslarının

Türkiye'nin toplam nüfusuna oranlarını arttırdıkları görülmektedir. Nüfusu 500 binin üzerinde olan kentlerin kır nüfusları bu dönemde Türkiye'nin kentleşmesine katkıda bulunmamış, hatta Türkiye'nin kentleşme oranının azalmasına neden olmuştur. Nüfusu 500 binin altında olan kentlerin kır nüfusu Türkiye'nin kentleşmesine paralel bir seyir göstermiş, bu kentlerin kır nüfuslarının Türkiye'nin toplam nüfusuna oranları azalmıştır.

Tablo 4. Türkiye'nin Büyüme Oranına Göre Kademelerde Kır Nüfusu Artan/Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren/Kır Nüfus Kütleli Eriyen Kentlerin Sayısı.

Nüfus Kademeleri Aralıkları	Kır Nüfusu Artan, Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren, Kır Nüfus Kütleli Eriyen Kentlerin Sayısı, 1980-1990			Kır Nüfusu Artan, Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren, Kır Nüfus Kütleli Eriyen Kentlerin Sayısı, 1990-2000			Kır Nüfusu Artan, Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren, Kır Nüfus Kütleli Eriyen Kentlerin Sayısı, 2000-2009		
10.000.000 +	0	0	1	1	0	0	0	0	1
1.000.001-10.000.000	1	2	4	6	0	1	0	0	7
500.001-1.000.000	1	1	5	4	2	1	0	0	7
250.001-500.000	2	3	6	5	4	2	2	1	8
100.001-250.000	4	12	19	7	7	21	3	2	30
50.001-100.000	11	28	39	13	20	45	14	7	57
20.001-50.000	10	26	58	19	26	61	7	1	98
10.001-20.000	6	33	76	18	37	81	15	11	112
5.001-10.000	10	31	85	10	39	121	20	15	140
700-5.000	1	22	88	25	34	202	7	17	248
Toplam	46	158	381	108	169	535	68	54	708

Türkiye'nin nüfusu, 1980-1990 dönemindeki on yıllık periyotta %26 oranında artmış, 1990-2000 dönemindeki on yıllık periyotta %20 oranında artmış, 2000-2009 dönemindeki dokuz yıllık periyotta ise %7 oranında artmıştır. Tablo-4 bu büyüme oranları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Tablo-4'de, Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde kır nüfusu artan kentler mavi renk ile, Türkiye'nin büyüme oranının altında kır nüfusu artan-kır nüfusu göç veren kentler yeşil renk ile, bir önceki döneme göre kır nüfusunu azaltan-kır nüfus kütleleri eriyen kentler kırmızı renk ile gösterilmiştir.

1980-1990 döneminde ilçe olan 585 kentlin kır nüfusu, 1990-2000 döneminde ilçe olan 812 kentlin kır nüfusu, 2000-2009 döneminde ilçe olan 830 kentlin kır nüfusu analiz edilmiştir.

1980-1990 döneminde, Türkiye'deki 585 kentlin %8'inin, 46 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde büyüdüğü, %27'sinin, 158 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının altında büyüdüğü, göç verdiği ancak kütlelerini koruduğu, %65'inin, 381 kentlin kır

nüfusunun 1990 yılında 1980 yılındaki nüfuslarının altına düştüğü, kütlelerinin eridiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki kentlerin %92'sinin, 539 kentlin kır nüfusu net göç vermiş, Türkiye'nin büyüme oranının altında kalmıştır.

1990-2000 döneminde, Türkiye'deki 812 kentlin %13'ü, 108 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde büyüdüğü, %21'inin, 157 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının altında büyüdüğü, göç verdiği ancak kütlelerini koruduğu, %66'sının, 535 kentlin kır nüfusunun 2000 yılında 1990 yılındaki nüfuslarının altına düştüğü, kütlelerinin eridiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki kentlerin %87'sinin, 704 kentlin kır nüfusu net göç vermiş, Türkiye'nin büyüme oranının altında kalmıştır.

2000-2009 döneminde, Türkiye'deki 830 kentlin %8'i, 68 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde büyüdüğü, %6'sının, 54 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının altında büyüdüğü, göç verdiği ancak

kütlelerini koruduğu, %86'sının, 708 kentin kır nüfusunun 2009 yılında 2000 yılındaki nüfuslarının altına düştüğü, kütlelerinin eridiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki

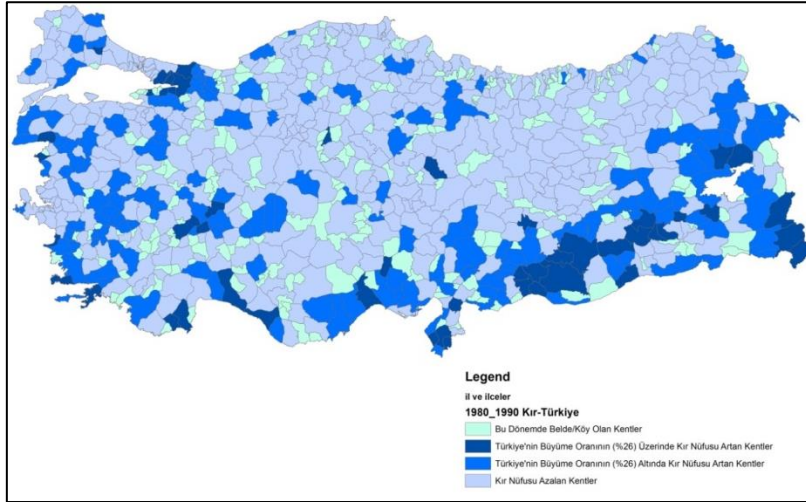
5. TÜRKİYE'DEKİ KIRLARIN 1980-2009 DÖNEMİ NÜFUS HAREKETİ PRATİĞİ-MEKANSAL UZAMI

Türkiye'nin 1980-1990, 1990-2000, 2000-2009 kırsal nüfus hareketi pratiğinin mekânsal uzamı, coğrafi dağılımı aşağıdaki şekillerde görülmektedir.

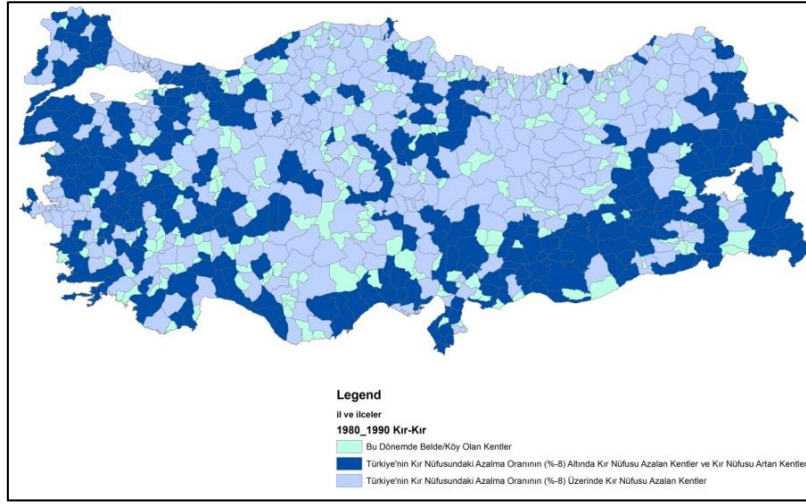
1980-1990 döneminde kır nüfusu 1.945.266 1990-2000 döneminde kır nüfusu 651.059 artarken 2000-2009 döneminde kır nüfusu 6.043.650 azalmıştır. 2009-2010 döneminde kır nüfusu 253.461 azalmıştır. Kırsal nüfusun Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile tatil beldelerinde varlıklarını sürdürdükleri, ülkenin diğer bölgelerinde eridikleri görülmektedir. Büyükşehirlerdeki kırsal nüfus da artık kent merkezlerine gelmektedir. 1990-2000 yılları arasında kır nüfusu büyükşehirlerde artarken küçük yerleşimlerde azalmıştır. 2000 yılından sonra kırdan her kademedede büyük kopuşlar olmuştur. Özellikle büyükşehirlerde kır nüfusu

kentlerin %92'sinin, bir başka deyişle 762 kentin kır nüfuslarının net göç verdiği, Türkiye'nin büyüme oranını yakalayamadığı, eridiği görülmektedir.

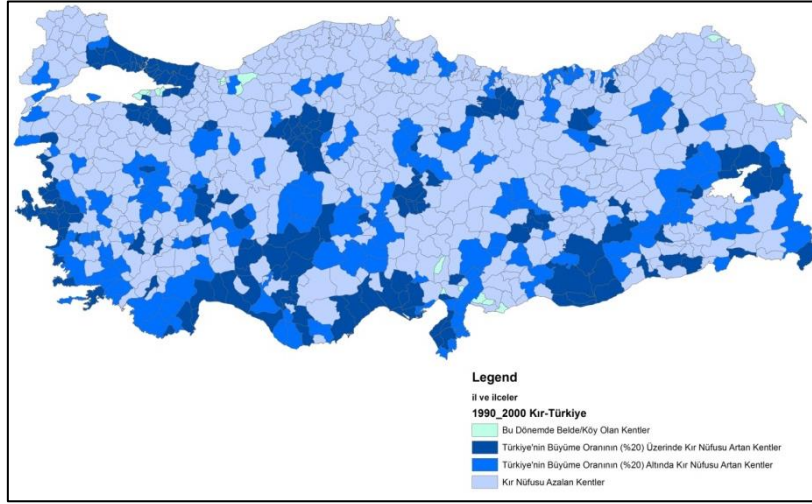
neredeysse kalmamıştır. 15 büyükşehir son 9 yılda kendi kır nüfusunun %73'ünü kente katmıştır. Bu durum 1990-2000 yılları arasında büyükşehirlerin kırsal alanında yaşayarak, yakınlıktan kaynaklanan avantajları da kullanarak bir şekilde entegre olunabildiğini, 2000'den sonra artık bunun da yetmediğini göstermektedir. Arşivde olma, arşivin içinde bulunma hareketi görülmektedir. Arşivin çevresinde olunarak arşive girilememekte, arşivde olmak gerekmektedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki kentlerin kırsal nüfusları artsa da doğurganlık oranları çok yüksek olduğundan net göç vermektedirler. 1990-2000 döneminde büyükşehirlerin çeperlerinde kırsal alanda nüfus birikmiş, kır nüfusu artmıştır. 2007 yılında bu bölgelerin ilçe sınırlarına dahil edilmesiyle kent nüfusu artmıştır. Büyükşehirlerin 2000-2009 dönemindeki kentleşmelerinde bunun payı yüksektir.

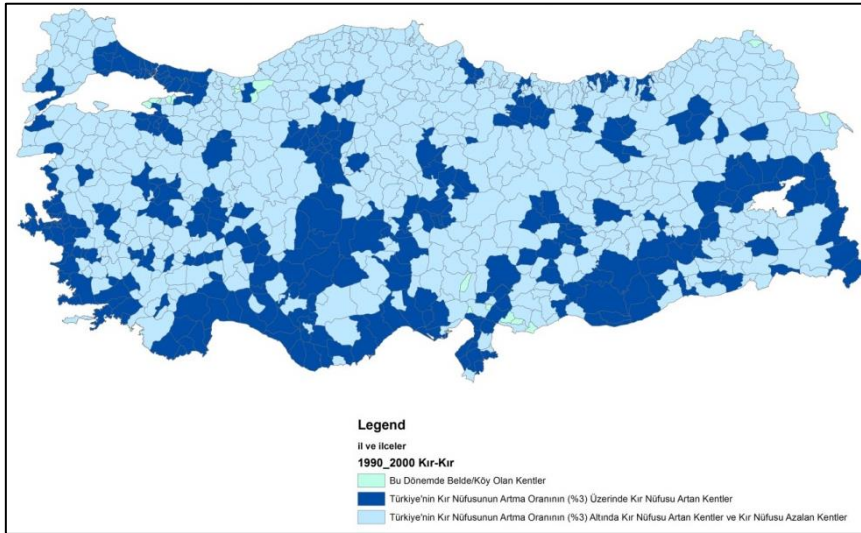
Şekil 2. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Büyüme Oranına (%26) Göre Değişimi (1980-1990)

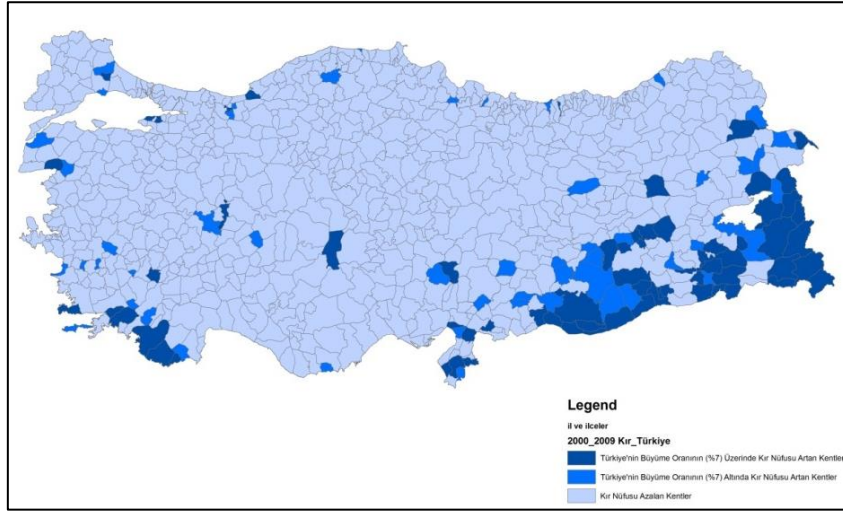
Şekil 3. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Kır Nüfusunun Azalma Oranına (%-8) Göre Değişimi (1980-1990)

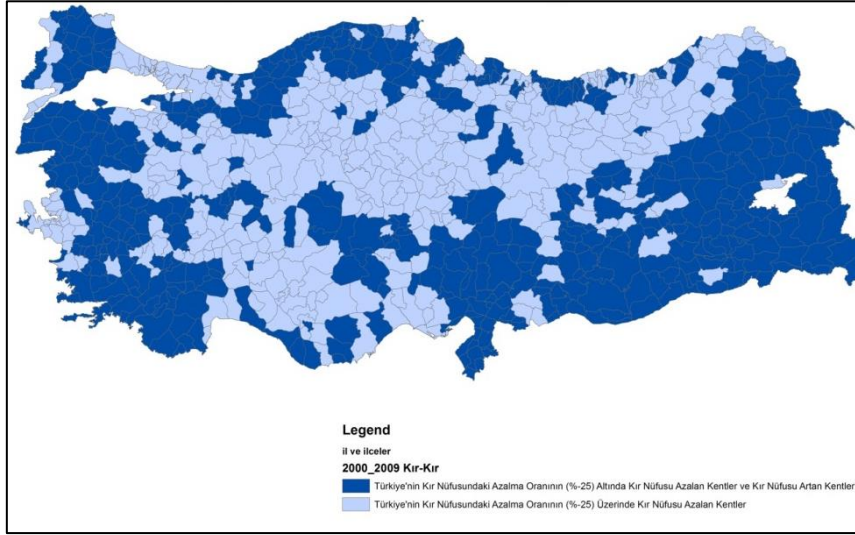
Şekil 4. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Büyüme Oranına (%20) Göre Değişimi (1990-2000)

Şekil 5. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Kır Nüfusunun Artma Oranına (%3) Göre Değişimi (1990-2000)

Şekil 6. Türkiye'nin Kentlerinin Kırsal Nüfuslarının Türkiye'deki Büyüme Oranına (%7) Göre Değişimi (2000-2009)

Şekil 7. Türkiye'nin Kentlerinin Kırsal Nüfuslarının Türkiye'deki Kırsal Nüfusunun Azalma Oranına (%-25) Göre Değişimi (2000-2009)

6. SONUÇ

Modern bilgi-iktidarda, yerleşimler, özsermayeli iken küresel bilgi-iktidar ile birlikte halka, dünyaya borsaya açılan yerleşimler olmuşlardır. Küresel bilgi-iktidar, yerelin yönelimini değiştirmekte, sınırları esnetmektedir. Kavrayabildiği bir ortamdan dışarıya çıkan yerel, amorf, sanal, kavranamaz, küresel bir dünyaya doğru savrulmaktadır. Bu durumda küresele eklemelenemeyen yerleşimler önemli bir sorun haline gelmektedir. Kırsal yerleşimler bu savrulmada yerinde kalamamakta, yerinde eklemelenememektedir. Ülke mekânı insansızlaşmaktadır.

Yerleşimleri modernizmin, sanayinin kentleri ya da kırsal olarak tasnif etmek yerine küresel bilgi-iktidarın birimleri olarak küreselin yerelleri

ve küresele eklemelenemeyen yereller olarak tasnif etmek gerekmektedir. Bugünün yerleşim şemasını kırsal ve kent ile okuyamayız. Artık her yer küreselin yerelidir.

Yerleşim sisteminin ulusal bütünlüğü, ulusal şablonu, dağılmış, küresel ortam yerleşim sisteminde grinin tonlarını arttırmıştır. Yerleşimlerin dünya içindeki konumları deşifre olmuştur. Bu makalede Türkiye'nin yerleşim şemasında 2000'den sonra modern hakikat oyunlarının, bilgi-iktidarın dağıldığını, küresel bilgi-iktidar-hakikat oyunu sürecine girildiğini, arşivin kaydığını görmekteyiz. Yerel, birey, gidebildiği kadar gitmekte, küresel inebildiği kadar inmektedir. Sınırlar esnemektedir. Artık basamaklar, kademeler yerini tepeden tırnağa geçişlere bırakmaktadır. Elle tutulabilir,

kavranabilir, bir dünyadan, kavranamaz, kaotik, tehditler ve fırsatlarla dolu öngörülemez bir dünyaya doğru gidilmektedir.

Küresel bilgi-iktidarda yereller dünya ile tek başına ilişki kurabilmektedir. Küresel dönemde bu ilişkiyi kuramayan, entegre olamayan yerleşimler; küresel bilgi-iktidarın taşraları konumuna, *arayüzlere* dönüşmektedirler.

Küreselleşme, bütün yerleşim sistemini doğrudan etkilemektedir. Küreselleşmeden sadece büyük kentler etkilenmemekte, küreselleşme sürecine eklenemeyen kentler ve kırsal yerleşimler de sarsılmakta, yerleşim sistemlerinde büyük dönüşümler olmaktadır. Modern bilgi-iktidarın *toplu bakışı* küresel bilgi-iktidarda *noktasal bakışa* dönüşmektedir. Artık her yerleşim küresel ortamda tek başına mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Bütün bu dönüşümlere ayak uyduramayan mevcut yapı bütün ağırlığıyla yerinde kalakalmakta, dönüşemeyenler *maddiliğini* yitirmiş *pozitifliklere* dönüşmektedir. Bu çalışma aynı zamanda Türkiye'nin modern bilgi-iktidarının yerleşim sisteminin küresel bilgi-iktidar ile ortaya çıkan *görünümüdür*. Özellikle 2000 yılından sonra kırsal nüfus yerinde tutulamamıştır. Bu süreçte kırsal alanları dondurarak koruma imkanı kalmamıştır.

Küresel nüfus hareketi pratiği, bir varoluş hareketi, bir maddiliğini kazanma hareketi, bir potansiyele gitme hareketi olarak değerlendirilebilir. Bu hareket, güç istencini fiiliyata geçirme hareketidir. Türkiye'deki nüfus hareketinin nedeni, değişen bilgi-iktidara eklenme çabaları bir maddiliğini kazanma hareketi, bir varoluş hareketidir. Bu varoluş, kırsal alanların dolayısıyla ülke mekanının boşalmasına neden olmaktadır. Yeni bilgi-iktidara kırsal alanlar buldukları yerlerde eklenememekte, arşiv kaymakta, uzam değişmektedir. Kırsal alanlar, küresel bilgi-iktidara ulus-devlet uzamıyla eklenememekte, küresel bilgi-iktidar beraberinde kendi uzamını da getirmektedir.

Modern bilgi iktidarda herkes figüran olmaya razıyken küresel bilgi-iktidarda herkes aktör olmak durumundadır. Artık herkesin kendi menkıbesini gösterme zamanıdır. Küresel bilgi-iktidar ile birlikte "*nefis teknolojileri*" görünür olmakta, sahneye çıkmaktadır. Nüfus hareketi

pratiği bir "nefis teknolojileri" pratiğidir, kulisten açık sahneye çıkıştır, dışarı çıkıştır. Nüfus hareketi, değişen bilgi-iktidar ile kendimizi yeniden kurmamızın fiziksel mekânsal uzamıdır. Küresel bilgi-iktidarda değişen itirafın, değişen görünümün hareketidir nüfus hareketi. Nüfus hareketi pratiği, kişinin kendini deşifre ederek, değişen arşivde görülebileceği yerlere akış pratiğidir.

"İktidar, bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir" (Foucault, 2011c:64) Nüfus hareketi işte bu öznenin görünme hareketidir, itiraf etme hareketidir. Bulunduğu yerde *kendi kıvılcımını çakamayanlar*, hakikat üretemeyenler, bu kıvılcımı çakabilecekleri, bu hakikati üretebilecekleri yerlere yönelimidir nüfus hareketi.

Küresel bilgi-iktidarda ulus-devletin *ortamı* dağılmakta, bu ortam sınırsız bir ortama (küresel ortama) bağlanmaktadır. Sınırını gördüğümüz her şeyi tüketmektedir. Artık sınırı olan hiçbir yerde, hiçbir şeyde varlık gösteremiyoruz. Sınırlı ortamda ilişkiye giremeyen güçlerin, sınırsız ortamda ilişkiye girebileceği yerlere hareketi söz konusudur. Arşive hareket söz konusudur. Ortama hareket söz konusudur.

Türkiye'nin idari yapısı, üç kademededen (il,ilçe,köy) meydana gelmektedir. Bölgesel bir gelişme, bölgesel bir yapılanma yoktur. İl kademesi, merkez ilçe bazında ele alınmış, il bütününe kavrayamamıştır. Uygulamada üçlü kademe olmak üzere ikili kademeye (ilçe, köy) inmiştir. Bütün yetkilerin merkezde toplandığı aşırı merkezi yapı ile bölgesel/yerel bir gelişme oluşamamıştır. Yerleşimler *merkezin yerleşkeleri* olarak kavranmıştır. Kırsal alanlar da bu şemada yerlerini almışlardır.

Türkiye'de aşırı merkeziyetçi yapı, belirli bir coğrafyadaki birbirinden bağımsız yerleşim birimlerini kendi bölgesinden çok merkeze odaklamış, yerleşimlerin bölgelerinde yalnız, tek bir ünite olarak kalmasına neden olmuştur. Böylece Türkiye'de alansal/bölgesel bir yaklaşım geliştirilememiş, yerleşim merkezlerinde noktasal bir yapı, noktasal bir gelişme söz konusu olmuştur. Bu yapı yerleşim

birimlerini adeta dondurmıştır. Küresel bilgi-iktidar ile birlikte küçük dondurulmuş yerleşimlerden büyük dondurulmuş yerleşimlere, *merkezin yerleşkelerinde, merkezi yerelliklere* doğru hareket başlamıştır. Türkiye ülke bütününe kavrayamamakta, büyükşehirlere odaklanmakta, kırsal alanlarını tamamen kaybetmektedir.

Türkiye'nin bu yapısı nedeniyle yerel, yerellikler gelişmemiş, irili ufaklı ilçe ilçe bine yakın merkez oluşmuştur. Ana merkezin aksi Anadolu'ya yayılmıştır. Bütün yerleşimler, bağlamlarından, yerlerinden, koparılarak merkeze asılı, homojen, izomorfik *merkezin yerleşkeleri* oluşturulmuştur. Küçük birer merkezi birim olan ilçeler, yerinde ama ana merkeze asılı hale gelmiştir. Yerel olamamıştır. İstanbul dışında Türkiye'de hiçbir yerleşim yerinde değildir. İstanbul da yerelden çok merkez olma niteliği taşımaktadır. Diğer büyükşehirler kırdan gelen göçün getirdiği dinamizm ile yerine yerleşmeye çalışıyorlarsa da başarılı olamamakta, *küreselin taşraları, ara yüzler, merkezi yerellikler* konumuna gelmektedirler. Sadece İstanbul yerinde var olmayı başarabilmekte, merkezin ağırlığından sıyrılabilmektedir.

Türkiye'de kır kendi rasyonelinde gelişmemekte, ağırlığını yitirmektedir. Kır kentleşmemekte, ortadan kalkmaktadır. Ulus devletin türevleri olan bölgeler ulus devletlerin güçlü olduğu dönemlerde alansal bir eklemleme sağlarken Türkiye'de bu dönemde alansal, bölgesel bir yaklaşım geliştirilmemiş, yerleşimler noktasal ve birbirlerinden kopuk olarak merkeze asılı halde kontrol edilmiştir. Küresel bilgi-iktidar ile gerçekleşen dağılmada ulus devlet ölçeğinden, bölge ölçeğinden, yerel ölçeğe inilmekte, Türkiye'de bu süreçte yerelerde noktasal yığılmalar olmakta, *merkezi yerellikler* oluşmaktadır.

Türkiye'de küresel bilgi-iktidar süreçleri ile merkez aşırı güçlenmekte, yerel yerinde eklenememekte, kırsal alanlar boşalmakta, *merkezi yerellikler* oluşmaktadır. Yeni oluşan bu merkezi yerellikler de ülke mekanına dengeli bir biçimde dağılmamakta, ülke mekanının doğusu boşalmaktadır. Türkiye büyükşehirlere, *ara yüzlere* toplanmaktadır. Türkiye'nin nüfus hareketi pratiği, *merkezin yerleşkelerinden merkezi yerelliklere* yönelerek merkezi yeniden

inşa etmekte, ülke mekanı boşalmaktadır. (Uluçay, 2019)

Türkiye yereli toplayarak, yeni *merkezilikler* yaratmaktadır. Özellikle kırsal alanlardaki insanlar, yaşam havzalarından, ortamlarından başka havzalara transfer olmakta, habitatları bozulmakta, uzamları kırılmaktadır. İstanbul *dispositifi* ve büyükşehirler *arayüzleri* ile insanlar bilgi-iktidarından koparak büyük bir havuzda/havuzlarda standartlaşmaktadır. Yerel *pozitiflikler*, İstanbul *dispositifine* ve büyükşehirler *ara yüzlerine*, taşınmaktadır. Bulunulan yer artık *maddiliğini* yitirmekte, yersizleşmektedir.

Küresel bilgi-iktidar döneminde Türkiye'de oluşan yerleşim şemasında İstanbul, *yığılma mekanı* olarak bir *yerleşim dispositifi* olmuştur. Türkiye'nin yerleşim sistemi çözülmektedir. Yerleşim sistemi çözüldükçe yoğunlaşmakta, kalabalıklaşmaktadır. Türkiye'nin nüfus hareketi pratiği, dağılarak toplanmakta, bireyselleşerek toplulaşmaktadır. (Uluçay, 2019)

Küresel bilgi-iktidar yerleşimlerin üstündeki ulusdevlet örtüsünü kaldırmakta, yerel görünür hale gelmekte, ana aktör yapmaktadır. Yerel görünür olmuştur. Türkiye'de örtünün kalkması ile birlikte küresel bilgi-iktidarda altyapısı olup ayakta kalabilen yerellerin olmadığı (özellikle kırsal alanlarda) görülmüş, yerel, *merkezi yerelliklerde* toplanmıştır.

Türkiye coğrafyasının büyük bir bölümü, özellikle kırsal nüfusun göç etmesiyle insansızlaşmaktadır. Ülkenin yerleşim mekanının uzamı değişmekte, Türkiye'nin yerleşim şeması;

- **Merkezin Yerleşkelerinden** (ülkenin bütün coğrafyasına yayılan)
- **Merkezi Yerelliklere** (Ülkenin merkezi noktalarında toplanan)

*İstanbul **dispositifi** (birikim noktası) küresel bilgi-iktidarda yerel,

*Büyükşehirler **arayüzü** (pozitifliklerini yitiren ama dispositif olamayan merkezi yerellikler, arayüzler; ne dispositif, ne pozitif, ne küresel, ne yerel) küresel ölçeğin taşraları, ulusal ölçeğin merkezleri,

*Diğer Yerleşimler; **maddiliğini** yitirmiş **pozitiflikler** (içi boşaltılmış, enerjileri alınmış, âtil, maddiliğini yitirmiş

pozitiflikler, anlam olarak pozitif olan ama maddi olarak yok olan yerleşimler) ne küresel olabilmekte ne de yerel kalabilmektedir, ulusal ölçeğin taşralarına dönüşmektedirler. (Uluçay, 2019)

Modern bilgi-iktidarın yerleşim mekanı ulus-devlettir. Burada ayakları yere basar. Küresel bilgi-iktidarın yerleşim mekanı yereldir, yerelde ayakları yere basar, yerelde somutlaşır. Küresel bilgi-iktidarın Türkiye'nin yerleşim sisteminde somutlaştığı, ayaklarının bastığı yer-mekan olan İstanbul, Türkiye'nin yerleşim dispozitifine haline gelmiştir. (Uluçay, 2019)

Türkiye'de kırsal alanlarda yaşayanlar buldukları yerlerden küresel bilgi-iktidarın ağlarına eklenememekte, küresel bilgi-iktidar dünyasında var olabileceği yerler olarak İstanbul-büyükşehirleri görmekte ve oraya yönelmektedir. Yaşanan bilgi-iktidar değişimi, öyle bir değişimdir ki İstanbul dışında, bulunan yerleşimlerde (kır, kent) varlık bulamamaktadır. İnsanlar, küresel bilgi-iktidar süreçleriyle, yeni bilgi-iktidarda, kendisinden ürettiği hakikatler ile hakikati yaşama geçirecek, böylece eklenmediği, aynı zamanda da ürettiği küresel yaşama geçirebilecek, varlık bulabilecektir. Yeni bilgi-iktidarla ilişkiye girecek, bu ilişkiyle kendi özneliği şekillenecek, bir yere kendini yerleştirebilecektir. Bulunulan yerin üç boyutlu, sınırlı ortamında;

***Varlık** gösterilememekte,

***Dışarı** çıkılamamakta,

***Hakikat** üretilememekte,

***İlişkiye** girilememekte,

***Görünülememekte,**

***İtiraf** edilememekte,

***Güç istenci** fiiliyata geçirilememektedir.

Kendinden damıtılarak iki kılıç arasındaki "kılıcı" çakmadan, ilişkiye girmeden, bunu itiraf etmeden, bunu göstermeden var olunamamaktadır.

Türkiye'nin kırsal alanlarındaki nüfus hareketi işte bu **varlık** olma pratiğidir, bu **varoluş** pratiğidir, bu **var** olma hareketidir.

6. KAYNAKLAR

Cevizci, A. 1999. Felsefe Sözlüğü. Paradigma, İstanbul.

- DiE. 2001. 2000 Genel Nüfus Sayımı. Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Foucault, M. 1967. The Archaeology of Knowledge. Routledge, London and New York, Translated from the French by A. M. Sheridan Smith.
- Foucault, M. 1987. Söylemin Düzeni. (çev. Ilgaz T.) Hil Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 1993a. Bu Bir Pipo Değildir. (çev Hilav S.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 1993b. Ders Özetleri 1970-1982. (çev. Hilav S.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M., Huck, G., Patrick H.H. 1999. Kendini Bilmek. (çev. Çağalı Güven G.) Om-Felsefe Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2002. Toplumunu Savunmak Gerekir. (çev. Aktaş Ş.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011a. Bilginin Arkeolojisi. (çev. Urhan V.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011b. Entellektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar 1. (çev. Ergüden I., Akınhay O., Keskin F.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011c. Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2. (çev. Ergüden I., Akınhay O.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011d. Büyük Kapatılma, Seçme Yazılar 3. (çev. Ergüden I., Keskin F.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011e. Felsefe Sahnesi, Seçme Yazılar 5. (çev. Ergüden I.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011f. Sonsuza Giden Dil, Seçme Yazılar 6. (çev. Ergüden I.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2012a. İktidarın Gözü, Seçme Yazılar 4. (çev. Ergüden I.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2012b. Bilme İstenci Üzerine Dersler, College de France Dersleri 1970-1971. (çev. Eksen K.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2012. Doğruyu Söylemek. (çev. Eksen K.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2013. Kelimeler ve Şeyler, İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi. (çev. Kılıçbay M.A.) İmge Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2014. Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978. (çev. Taylan F.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2015a. Biyopolitikanın Doğuşu, College de France Dersleri 1978-1979. (çev. Eksen K.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Foucault, M. 2015b. Öznenin Yorumbilgisi, College de France Dersleri 1981-1982. (çev. Keskin F.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Nietzsche, F. 2010. Güç İstenci. (çev. Epçeli N.) Say Yayınları, İstanbul.

TUİK. 2008a. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı 2007.

TUİK. 2009a. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı 2008.

TUİK. 2009b. İstatistiklerle Türkiye 2008.

Uluçay, H. 2019. Türkiye’de 1980-2009 Nüfus Hareketi Pratiğine Foucaultcu Bir Bakış. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:46. Van.